

MİMAR SİNAN'IN KURDUĞU VAKIF

İbrahim ATEŞ

Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Başkanı

Sayın başkan, Saygıdeğer ilim adamları, değerli dinleyiciler, Sevgili Sinan severler;

Sözlerime, hepimizi vakıf kavramının ihtiva ettiği sevgi ve saygı hisleriyle selamlayarak başlamak isterim.

Ölümünün 400. yıldönümünde millete rahmet, minnet ve şükranla andığımız merhum Mimar Sinan, kişiliği, becerisi ve eserleriyle iftihar edip gurur duyduğumuz dünya çapında önemli bir yer ve şöhrete sahip olan büyük bir Türktür. Medeniyet âlemine kazandırdığı ölümsüz eserlerle Türkün dehâsını dile getiren bu büyük insanın, sadece bir mimar olduğunu sanmak büyük bir yanılgiya düşmek olur. Eldeki belgeler, onun dâhî bir mimar olduğu kadar, sosyal yardımlaşma, dayanışma ve bütünleşmeye olağanüstü önem veren bir vâkıf olduğunu ortaya koymaktadır. Hayatı, sürekli yenilikler peşinde koşan bir reformcu, değişik düzenleme ve uygulamalarda bulunan başarılı bir planlamacı ve dünyası kadar ahiretini de gözeten basiret sahibi ihlaslı bir Müslüman olduğunu göstermektedir. Mimarî mehâbetini ve mesleki mehâretini meydana getirdiği muhtelif ve müteaddid eserlerle isbat eden bu insan, ruhundaki yüceliği kurduğu vakfın vakfiyesinde

öngördüğü hayri, sosyal ve kültürel şartlarla izhâr etmektedir.

Bendeniz, VI. Vakıf haftası kutlama faaliyetleri çerçevesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce düzenlenen bu sempozyumda, sunmakla bahtiyar olduğum bu mütevazı tebliğimde, onu şimdye kadar ciddi bir şekilde ele alınmayan değişik bir yönüyle huzuruza getirmeye çalışacağım. Mimar Sinan'ın pek bilinmeyen bu yönü büyük vakıf kuran devlet adamlarından biri olmasıdır. Zira o, vakıf faaliyetlerinin yoğun ve hizmetlerinin yaygın olduğu bir ortamda yetişmiştir. Vakıf yoluyla var edilen çok ve çeşitli eserlerin içinde yaşamıştır. Yediden yetmiş hemen herkesin varlığını vakfetme yönüne yöneldiği bir devirde mimarbaşı olmuştur. Yaptığı yapılar arasında daha çok câmi, mescit, külliye, mektep, medrese, han, hamam, dârüş-şifa, çeşme, sebil, su yolu, imârethâne ve tabhâne gibi vakıf eserlere ağırlık vererek zamanındaki vakıf faaliyetleri ile içiçe olmuştur. Başkalarının vakfettiği muhtelif eserleri yapıp meydana getirmenin yanında, el emeği ve alın teri ile kazandığı helâl mal ve varlığını vakfederek kendi adına bir vakıf kurma yolunda ki düşüncesini, ömrünün olgunluk döneminde gerçekleştirmiştir.

Böylece Allah rızası, hayır duygusu ve insânî bir düşünce ile varlığını vakfedip vatan ve vatandaşın hizmetine sunma erdemine eren hamiyet ve ferâgat sahibi ve davranış yönünden vakıf faaliyetleriyle hizmetlerinden ayrı ve uzak kalması düşünülemez bir hâl almıştır. Devrinin dînî, ilmî, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı üzerinde önemli ölçüde etkin olup, derin izler bırakan vakıfları benimseyerek gelişmesine katkıda bulunmuştur. Gerek kendinin kurduğu vakıf, gerekse başkalarının kurduğu vakıflarla ilgili eserleri içten gelen bir sevgi, heyecan ve coşkuyla yapmıştır. Diğer taraftan alışlagelen vakıf hizmetlerine yenilerini katarak bu alandaki düşüncelerin inkişâfına âmil olmuştur. Mimarlık alanında ortaya koyduğu yeni ve yararlı uygulamalarını, vakıf alanındaki yeni düşünceleri takip etmiştir. Ülke ve insanlığı kazandırdığı muhtelif eserlerde uyguladığı değişik mimarî stil ve usûlün yanında, sosyal hayatın vazgeçilmez bölümlerinden biri olan vakıf uygulamalarında beliren çok ve çeşitli yenilikleri düşleyip işleyen öncülerden biri olmuştur.

Değerli dinleyiciler! Tetkik edildiğinde görüleceği üzere, Mimar Sinan'ın yaptığı eserlerin büyük çoğunluğu vakıf eserlerdir. Padişah, Vâlide Sultan, Şehzâde, Sadr-ı azam, Vezir, Nâzır, Paşa, Kazasker, Ağa, Defterdar, Kethüdâ, Haseki, Şehremini, Kapıbaşı, Rûnâmeçi, Nişancı, Hekimbaşı ve benzeri devlet adamlarının yanında, takyeci, simkeş, turşucu, kuyumcu, kasap, arpacıbaşı, kürkçübaşı gibi esnaf ve meslek mensuplarının kendisine yaptırıp vakfettikleri yüzlerce vakıf eseri gören Mimarbaşının, çağında hızla gelişen vakıf sahasında birşey yapmamış olması düşünülemezdi. Kişinin yapıp veya yaptırıp vakfederek insanların gönüllerinde yaşayıp ölümsüzleşeceğini müdrük olan böyle basiretli bir insanın, böylesine verimli olan bir yatırımı ihmal etmesi tasavvur edilemezdi. Yöneten- yönetilen, kadın- erkek, varlıklı- varlıksız herkesin koşarak yarış edercesine az veya çok demeden birşeyler vakfettiği bir ortamda Sinan'ın böyle bir yöne yönelmemiş olması ondan beklenemezdi.

İşte bu düşüncelerle, vakıf belgeler ve diğer kaynaklar üzerinde yaptığımız araştırma ve incelemede Sinan'ın bu alanda da seçkin bir yeri olduğunu gördük. Kurduğu vakfa ait vakfiyenin tetkiki sonucunda, "*Mimar Koca Sinan*" diye bilinen bu büyük insanın aynı zamanda "*Vakıf Koca Sinan*" olduğunu anladık. Aile fertlerini, oturduğu mahalle ve çevre sakinlerini, doğup büyüdüğü yöre halkını ve bilumum insanları kendisinden çok düşünen bu şefkât şâhikasının sahip olduğu taşınır ve taşınmaz bir çok varlığını vakfettiğini vurguladığı vakfiyesinde, insanların ötesinde diğer birçok canlıları da düşündüğünü öğrendik. Köyü olan Ağırnas'da yapıp vakfettiği çeşmeye su içmek üzere gelen hayvanların dinlenmesi için, çeşmenin etrafında geniş bir alanı vakfettiğini gördük. Din eğitiminin yanında dil eğitimini, dünya imarının yanında ahiret hazırlığını, yakınlarının yanında yabancıları ve insanların yanında hayvanları ihmâl etmeyen sarsılmaz inanç, tükenmez şefkât, sayısız meziyet ve sınırsız hamiyet sahibi yüce ruhlu bir insan olduğunu anladık. Vakfiyesinde yer alan bilgilerin ışığında, ruhundaki yüceliğin, yaptığı eserlerin yüceleğinden çok daha olduğu kanaatine vardık. Allah rızasının dışında birşey düşünmeyip, ölümünden sonra rahmet ve hayır dua ile anılmaktan başka birşey gözetmediğini gördük.

Mimar Sinan'ın vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Arşivi'ndeki 576 (7/1) nolu ve Vakfiye-i Sâbi' Mükerrer Mücedded İstanbul adlı defterin 23-28. sayfalarında ve 14. sırasında kayıtlıdır. Tarihsiz olmakla beraber ihtiva ettiği bazı bilgilerle, ifadelerden 1566-1583 tarihleri arasında tescil edildiği anlaşılmaktadır. Büyük boy ve dikdörtgen biçiminde 6 sayfadan oluşan bu vakfiyenin 1 ve 6. sayfaları 25'er satır, 2 ve 5. sayfaları 33'er satır, 3 ve 4. sayfaları da 35'er satır olmak üzere toplam olarak 186 satırdan ibarettir.

Daha önce bazı araştırmacılarla yazarları bu vakfiye üzerinde durup bir takım bilgiler elde etmişler ise de, bir hayli okuma hatası yaptıklarından dolayı istenilen bazı inceliklere

ulaşamamışlardır. Orneğin konu üzerinde en fazla durmuş olan rahmetli İbrahim Hakkı Konyalı 1948 yılında yayınladığı “*Mimar Koca Sinan*” adlı eserinin 71-88. sayfalarında söz konusu vakfiyeyi neşretmiştir. Ancak, vakfiyenin bir yerinde cümleler arasında karışıklık yapmış, 28 yerinde kelime, cümle ve satır atlamış, 123 yerinde yanlış okumuş ve 900 yerinde de transkripsiyon hatası yapmıştır. Biz, kaydedilen bu çalışmaları takdir ve saygı ile karşılamakla beraber söz konusu tarihî vakfiyeyi bir vakıfçı gözüyle inceleyerek yapılan okuma hatalarıyla bazı yanlış değerlendirmeleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nce yayınlanan “*Mimar Sinan Vakfı*” adlı eserimizde açıkladığımız için burada o hususlara değinmeyeceğiz.

Mimar Sinan’ın söz konusu vakfiyesinin 1. sayfasının 19-20. satırlarında yer alan 29 kelimelik bölümde Sinan’ın adı, ünvanı, baba adı ve özellikleri şu şekilde belirtilmiştir: “... *ayn-ı a’yân-ı mühendisîn, zeyn-i erkân-ı mü’essisin, üstad-ı esâtizetü’z-zemân, re’is-i cehabizetü’d-devran Öklidisi’l-asri ve’l-evân, mi’mâr- Sultânî ve mu’allim-i Hâkânî, el-mahfûû bi-sünufi avânfî’l-Meliki’l-Mennân Sinan Ağa İbni Abdurrahman...*” yani, “...*Mühendislerin ileri gelenlerinin gözdesi, müesseseler meydana getirenlerin medârı ifiharı, zamanın l ocaların hocası, devrin gerçeklerinden haberdar olanların başkanı, asır ve zaman’ın Öklid’i, Padişan mimarı ve Hükümdar hocası, Melik ve mennan olan Allah’ın çeşitli lütufları ile kuşatılan Abdurrahman oğlu Sinan Ağa...*”

Bu bölümde sekiz özelliği özetle ifade edilen Sinan’ın, zamanında önemli etkinliğe sahip bir kişi olduğunu anlıyoruz. Alanında ileri adımlar kaydeden başarılı ve seçkin mühendislerin gözbebeği durumunda olan bir padişah mimarı olmasının yanında, devrinin sosyal, kültürel, eğitim ve teknik hayatında aktif rol oynayan büyük bir şahsiyet olduğunu görüyoruz. İleri gelen devlet adamlarının değişik alanlarda düşünüp değerlendirme cihetine gittiği atılımların gerçekleşmesinde büyük payı olan kurucu ve kurmay kadronun görüşlerine şekil ve süs ve-

ren dâhî bir devlet büyüğü olduğuna tanık oluyoruz. Devamlı bir arayış içinde olup, yararlı yeniliklere yönelen, meslektaşlarının düşünemediğini düşünüp, göremediğini gören, buluş, bilgi ve becerileriyle şahaser yapılar serisini ören ve çağının Öklid’i derecesine eren bir ilim ve fikir adamı olduğunu anlıyoruz. Gerçekleri gören göz, yanlışları yeren söz ve iyiliklere eren öze sahip olan bu yüce ruhlu insanın Allah’ın lütfuna, yöneticilerin takdirine ve insanların saygısına mazhar olup her geçen gün daha çok rahmet ve şükranla anılan bir Müslüman- Türk olduğunu memnuniyetle müşahade ediyoruz. Öğrenip öğretmeye olağanüstü önem veren bu seçkin simanın yanında bilinçli bir padişah hocası olduğunu da öğreniyoruz.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Mimar Sinan’ın varlığını vakfetmedeki gayesi ne olmuştur? Onu hayır, hasenat ve iyiliğin en üstün ve en kalıcı şekli olan vakıf yönüne yönelmesine sevk eden faktör nedir?

Bu soruların cevabında, tereddütsüz Allah rızası, hayır duygusu ve insanlık sevgisidir diyebiliriz. Zira bu husus, Sinan’ın vakfiyesinin 11 yerinde belirtilmiş ve vakf edilen varlığın Allah rızası için vakfedilip, sunulan hizmetlerle sadece O’nun rızasının amaçlandığı vurgulanmıştır. Herhangi bir dünyevî arzuya ve istek gözetilmemiştir. Şuna buna yaranmak, ya da makam-mevki sahibi olmak gibi nefsânî düşüncelere yer verilmemiştir. Kurulan vakıf yoluyla sunulan hizmetlerin karşılığı, sadece Allah’dan umulmuştur. Gaye yüce davranış dürüst ve yatırım yerinde olmuştur.

Belirtilen bu gaye ile varlığını vakfeden Sinan’ın ruhundaki bu duygunun oluşup gelişmesinde müessir olan düşünce ne olmuştur?

Vakfiyesindeki bilgilere göre Sinan’ı vakfetmeye sevk eden anlayışla düşünceler özetle şunlardır:

1- Hayır ve iyilik işlerini içtenlikle ve cânü gönülden isteyerek yapma eğilimi,

2- Sevap ve sadaka yönlerine olgunluk derecesinde yönelme arzusu,

3- Vaktinin büyük bir kısmını ahiret hayatını kazandıracak işlere harcama isteği,

4- Her türlü kötü düşünceyi gönülden atarak, kalbi nefsanî arzularından arındırma duygusu,

5- Öteden beri yapıp alışkanlık haline getirmiş olduğu hayır yönlerinden bir kısmını kıyamete kadar devam ettirme düşüncesi.

Diğer taraftan Sinan'ın vakfiyesini dikkatle incelediğimizde çok ve çeşitli mal varlığını vakfettiğini görüyoruz. Gelir getirici bir takım emlakın yanında, oturduğu evini, yetiştirdiği bahçesini, okuduğu kitabını, cebindeki parasını ve defn olacağı türbesini vakfettiğine tanık oluyoruz. Namaz kılan müslümanlar için mescid, okuyan çocuklar için mektep, susayan ve temizlenme ihtiyacını duyan insanlar için çeşme, dinlenmeye muhtaç olan hayvanlar için arazi, vakfında görev yapacak bazı görevlilerle, çocukları ve azadlıları için oturacakları evleri ve çalışan meslek sahipleri için işyeri olacak dükkânları vakfetmesinden, çok yönlü vakıf düşüncesine sahip olduğunu anlıyoruz. Hayrî, sosyal ve kültürel hizmetler sunmak üzere yapıp vakfettiği hayrat yapılarının hayâtiyetini sağlamak, görevlilerin giderlerini karşılamak ve öngörülen sosyal ve hayrî hizmetlere kaynak olmak üzere taşınır ve taşınmaz bir takım varlığını vakfettiğini öğreniyoruz. Mescid, mektep, su yolu, su, türbe ve kitap gibi hayratın yanında birçok mal varlığını vakfederek ilelebed müslüman Türk milletinin hizmet ve himayesine tahsis ve tevdi ettiğini görüyoruz. Vakfettiği varlığın 18 menzil, 38 dükkân, 9 ev, 1 arazi, 4 çeşme, 1 büyük bahçe, 1 kayıkhanesi, 2 su, 1 su yolu, 4 gözlü bir değirmenin vergisi, 1 mescid, 2 mektep, 1 türbe, 1 kitap ve 300 bin gümüş akçeden ibaret olduğunu anlıyoruz. Ayrıca vakfedilen bu varlıktan elde edilecek gelirden, vakfiyede 23 kalem halinde belirtilen hayrî, sosyal ve kültürel şartların gerçekleştiril-

mesi için 45.265 akçe, 11 kalem halinde belirtilen yerlerin yıllık mukâtaa gideri olarak da 1322 akçe olmak üzere toplam olarak yılda 465.587 akçe harcanmasının şart edildiğini görüyoruz. Bu meblağın 7.4.1988 tarihinde yaptığımız değerlendirmeye yaklaşık olarak 84.199.479.-TL. sı karşılığı olduğunu görüyoruz.

Mimar Sinan'ın düşünce, duygu ve davranışlarına ışık tutan vakfiyesinde şâyân-ı dikkat olan bazı önemli hususlar bulunmaktadır. Bu hususların bir kısmı hayat anlayışı, bir kısmı eğitimle ilgili görüşü, bir kısmı da sosyal, kültürel, hayrî hizmetlerle ilgili düşünceleri hakkındadır. Fikri yapısındaki birikimi ve ruhundaki güzelliği yansıtan bu enteresan hususların bilinmesi onun insânî, islâmî ve içtimâî yönlerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Bu inançla ele alıp incelediğimiz vakfiyesinde tesbit ettiğimiz enterasan düşüncelerinin birkaçı şunlardır:

1- İlerlemenin ve insanlık yararına ölümsüz eserler meydana getirmenin, ilmî ilerleme ve inkişaf kaydetmekle mümkün olacağına inanan Sinan, ilim adamlarıyla müesseselerine fevkalâde itina ve ihtimam göstermiştir. Yapıp vakfettiği hayrat eserleri arasında 2 mektebin bulunması, bu mekteplerin tefrişî ve yakıt giderleri gibi gerekli ihtiyaçların temini ile burada öğrenim gören yetim çocukların giydirilmesine yönelik şartların vakfiyesinde yer alması bu düşüncemizi kanıtlamaktadır. Diğer taraftan vakfında görev yapan personele ödenecek günlük ücretten söz edilirken kâtib'e 4, câbi'ye 3, nâzır'a 1, imam'a 4, müezzin'e 3 akçe ücret tayin etmesinin yanında söz konusu mekteplerinden birinin öğretmenine 6, diğerinin öğretmenine 5 ve öğretmen yardımcısına da 4'er akçe ücret tayin ettiği belirtilmektedir. Bu da vakfiyenin 3. sayfasının 31-33. satırlarında yer alan mektebin muallimiyle ilgili şartın belirlenmesi sırasında geçen "4'ü luğat ta'lim" ifadesinden öğretmenin mektepte dil öğretimiyle uğraşmasının istendiği anlaşılmaktadır.

Bu da bize Sinan'ın yapıp vakfettiği mektepde dil öğretimine ağırlık verildiğini göstermektedir. Sinan'ın mektebinde öğretilen diğer bilgilerin yanında, yabancı dilin de öğretilmesi önemli bir husustur. Zira günümüzde sadece özel kollejlerde uygulanan bu husus, Sinan'ın ne kadar ileri görüşlü olduğunu ortaya koymaktadır.

2- Mimar Sinan Kayseri'deki Hristiyan olan yakınlarının İslama girmeleri için fevkalâde çaba göstermiştir. Vakfiyesinde İstanbul'a getirtip Müslüman ettiği yakınlarının adları ile bir kısma hayatta oldukları müddetçe verilmesini şart ettiği maaşlar hakkında sarıh bilgiler vardır. Onun ruhundaki iyilik ve yardım duygusu sadece yakınlarına münhasır olmamıştır. Yetiştirdiği köyün, yaşadığı mahallenin ve bulunduğu şehrin sakinlerini de kapsamıştır. Öyle bir iyilik duygusu ki, insanların ötesinde diğer bir takım canlıları da düşünecek kadar genişlemiştir. Sinan Ağırnas'ta yapıp vakfettiği çeşmesinden su içmeye gelen 260 arşın boyunda ve 160 arşın enindeki araziye özel dinlenme yeri olarak vakfetmiştir. Böylece günümüzde geliştirilerek oluşturulan hayvanat bahçeleriyle, parklarının temelini teşkil eden düşünceyi günümüzden 400 küsur yıl önce ortaya koymuştur. Benzerine az rastlanabilecek bu örnek davranış sevgi ve şefkat fışkıran bir kalbe sahip olan Sinan'ın vakıf kavramına kazandırdığı yeni bir hizmet yönü olmuştur.

3- Sinan'ın vakıf alanında ortaya koyduğu önemli yeniliklerden bir başkası da, bazı hizmetlerin yürütülmesine yönelik olan vakıf fonlarını kurmuş olmasıdır. Beş ayrı konuda İfasını istediği dînî, hayrî, sosyal ve kültürel hizmetlerin aksatılmadan zamanında ve eksiksiz olarak yürütülmesi için vakfiyesinin değişik yerlerinde dile getirilen bu fonlar şunlardır:

- a- Hacca gönderme fonu,
- b- Kaldırım yaptırma fonu,
- c- Avârız fonu,
- d- Onarım fonu,
- e- Yoksul öğrencileri giydirme fonu,

A- Hacca gönderme fonu ile ilgili olarak vakfiyenin dördüncü sayfasının 12-14. satırlarında şöyle denilmektedir. "...ve şart ettiki evkâf-ı mezkûe gallatından mütevellî olan kimesne yevmî beş akçe hıfz edüp üç yılda bu mecmu'-ı meblağ ki, doksan filori olur. Evlad ittifakı ve nâzır marifetleriyle bir salih ve mütedeyyin hacetmiş kimesneye verüp hacc itdürile ilâ inkirazı'-d-devran bu minvâl üzere ola..." Yani "...yine şart etti ki sözlü geçen vakıfların gelirlerinden mütevellî olan kimse, günde beş akçe muhafaza edip üç yılda toplam olarak doksan filoriyi bulan bu meblağ, (Vâkıfın) çocuklarının ittifakı ve nazırın görüşüyle salih, dindar ve (kendisi için) hacc etmiş bir kimseye verilip üç yılda bir hacc ettirilsin. Devrin bitmesine (kıyamete) kadar bu şekil üzere devam ettirilsin..."

Metin ve açıklanması verilen bu şartnamede açıkça görüleceği üzere vakıf, üç yılda bir salih, dindar ve kendi nefsi için hacc farızasını İfa etmiş olan bir kimseyi hacca göndermek için günde beş akçe ayrılıp vakıf mütevellisi tarafından muhafaza edilmek üzere bir fonun kurulmasını öngörmüştür. Yılda 1825, üç yılda 5475 akçeye ulaşacak olan ve 7.4.1988 tarihinde Ankara rayicine göre yaptığımız itibari değerlendirme ile yaklaşık olarak 9.895.296. -TL. tutarında olan bu fonda toplanacak para, bir kişinin hacca gönderilmesine yetecek ve artacaktır. Hatta birden çok kişilerin gönderilmesine imkan sağlayacaktır. Ancak, hacca gönderilecek kişinin kendisi için önceden hacetmiş olması şartı ile, bir taraftan bu konu ile ilgili dînî bir hükme uyulmanın gereğine işaret edilmiş, diğer taraftan yapılan hacc ibadetinin vâkıf için İfa edilmesi istenmiştir. Bu itibarla hacca giden kimse kendisi için değil, başkası için gitmiş olduğundan, bu hizmeti karşılığında kendisine birşeyler verilmesi gerekeceği ortaya çıkmaktadır. Bu da bize fonda toplanan paranın sadece Hicaz'a gidip gelme ve orada kalma masrafı olarak düşünülme ve bununla birlikte gidecek kişiye ödenecek miktarın da bu fondan karşılanacağını gözönünde bulundurulduğunu göstermektedir. Diğer taraftan bu fonun belirtilen hizmet için kıyamete kadar devam ettirilmesi

şart edilerek önemi vurgulanmaktadır.

B- Avâz fonu ile ilgili olarak da vakfiyenin yine dördüncü sayfasının 14-16. satırlarında şöyle denilmektedir: "...*Ve şart ettiki mescid-i şerif-i mezkûr mahallesinin avâz-ı lâzimesiçün mütevellî olan kimesne yevmi birer akçe cem' edüp her senede mescid-i merkûna imam olan kimesneye teslim ede. Ol dahi lâzım olduğu senede avâza sarf ede. Lâzım oldukça ehl-i mahalle ma'rifetiyle istiğlâl olunup mahalle-i mezkûreye müteallik olan havâyice sarf oluna...*" Yani "...yine şart etti ki, sözü geçen mescid-i şerif mahallesinin (Sinan Mahallesi'nin) gerekli ihtiyacı için mütevellî olan kimse günde birer akçe ayırarak toplayıp, her yılda sözü geçen mescide imam olan kimseye teslim etsin. O da lazım olduğu yılda ihtiyaçlara harcasın. Gerektiğinde mahalle halkının görüşüyle gelir getirecek şekilde değerlendirilip sözü geçen mahalle ile ilgili olan ihtiyaçlara harcasın..."

Istanbul Yenibahçe'deki Sinan Mahallesi'nin fakirlerinden vefat edenlerin cenaze giderlerinin karşılanması, hastalanıp iş, güç ve kazançtan aciz kalanların beslenmelerine, geçimlerinin sağlanmasına ve tedavi edilmelerine harcanması; kuyu, çeşme ve su yollarının tamire muhtaç olduğundan onarılması ve mahallede meydana gelecek olan benzeri ihtiyaçların karşılanması gayesi ile oluşturulan bu avâz fonunda yılda 365 akçe, yaklaşık 659.689.TL. toplanması öngörülmüştür. Vakıf mütevellisine toplanıp her yıl Sinan Mescidi'nin imamına teslim edilmesi istenilen bu meblağ ile Sinan Mahallesi'nin meydana gelen ihtiyaçlarının giderilmesi öngörülmüş ve bu fonda toplanan paranın beliren ihtiyaçtan arta kalması halinde mahalle halkının görüşüyle gelir getirecek şekilde işletilip değerlendirilerek sözkonusu mahallenin daha sonra meydana gelebilecek ihtiyaçlarına harcanması şart edilmiştir.

C- Kaldırım yaptırma fonu ile ilgili olarak da vakfiyenin yine dördüncü sayfasının 25-26. satırlarında şöyle denilmektedir. "...*Ve yevmi dört akçe rih-ı latîfi için ihtiyaç olan mevâsiinde*

kaldırım binasına sarf olunmasına ta'yin etti...' Yani "...*ihtiyaç görülen yerlerde rih-ı latîfi için kaldırım yapılmasına harcanmak üzere günde dört akçe tayin etti...*" Bu hizmet için öngörülen yıllık fon geliri 2460 akçe olup yaklaşık olarak 2.638.745.-TL dır. Aynı konu ile ilgili olarak vakfiyenin beşinci sayfasının 26-27. satırlarında şöyle denilmektedir. "...*Mahrîse-i mezkûrede ihtiyaç olan yerlere bir zira' ve altı parmak miktarı taş ile piyade kaldırım vaz' etmek için harç edeler. Mikdar-ı mezbûdan kasr etmeye ve ecr-i mislin vereler...*" Yani "...*sözü geçen korumalı şehirde (İstanbul'da) ihtiyaç olan yerlere bir arşın altı parmak miktarında taşlarla yaya kaldırım yapmak için harcama yapsınlar. Bu miktardan eksik yapmasınlar. Ve karşılığında emsalinin rayici üzerinden ücret versinler...*"

Diğer taraftan Vâkîf Mimar Sinan, vakfiyesinin ikinci sayfasının 20-22. satırlarında yer alan şartnamesinde, İstanbul'da Mevlâna Ahaveyn Mahallesi'ndeki bir menzili satın alıp Allah rızası için umumi yola katmak üzere vakfettiğini belirtmektedir. Sinan'ın şehrin çehresini değiştiren şaheser yapılarının yanında şehir içi ulaşımında önemli unsur olan yol ve kaldırım konusunda da bir şeyler düşünmüş olması saltanat merkezi olan İstanbul'un gelişip güzelleşmesine düşkünlüğünün delilidir. Zira dar yolların genişletilmesi ve yaya kaldırımlarının muntazam ve sağlam şekilde yapılması başta gelen belediye hizmetlerindedir. Kurduğu vakfın hizmet alanına bu gibi belediye hizmetlerini almış olması, yaşadığı şehrin ihya ve imarı ile yakından ilgilendiğini gösterir. Gerçi İstanbul gibi çok ve çeşitli meselesi olan büyük bir şehrin muaayyen bir semtinde yapılacak yol genişletmesi ile kaldırım yapımı, fazla önemsenmeyebilir. Ama, o tarihte böyle bir hizmetin düşünülmesi önemli bir husustur. Katkı küçük fakat düşünce büyüktür. Hele şehir içi trafiğinin rahatlatılması gayesiyle umumi yol üzerinde olan bir evin satın alınıp yola katılmak üzere vakfedilmiş olması, her türlü takdirin üstündedir. Bilhassa günümüzde İstanbul'un yoğun trafiği gözönünde bulundurularak bu konu üzerinde düşünülecek olursa, Sinan'ın basiret

ve ileri görüşü kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

D- Yoksul öğrencileri giydirmeye fonu ile ilgili olarak da vakfiyenin dördüncü sayfasının 8-9. satırlarında şöyle denilmektedir. "...ve iki mekteb-i meşrûda müteallimin olan sibyanın ey-tâmına her sene mübarek mâh-ı Ramazan evâhîrinde ki, îyd-i şerîf kârib ola hasbeten lillâhi teâla kendu hallerine münasib boğası kaftanlar ve kuntî takyeler alınmağ için¹ cem' idüp vaktiile sarf eyleye..." Yani "...yine açıklanan iki mektepte öğrenmekte olan çocukların yetimlerine her yıl mübarek Ramazan ayının sonlarında bayram yakın olacak şekilde Allah Teala'nın rızası için kendi durumlarına uygun bogası (kaputa benzen bezden) kaftanlar ve kuntî (pamuk yada ipeklerle karışık kumaştan) takyeler alınması için günde bir akçe tayin etti. Mütevellî olan kimse toplayıp vaktinde harcasın..."

Mimar Sinan, vakfiyesinin bu bölümünde mekteplerinde öğrenim gören yetim öğrencilerin her yıl Ramazan Bayramı'ndan önce giydirilmesi için ihdas etmiş olduğu fona günde bir akçe yatırılarak zamanı geldiğinde çocukların durumlarına uygun olarak giydirilmelerini istemiştir. Bilhassa Ramazan'ın son günlerinde ve bayramdan önce giydirilmelerini şart ederek bayramı sevinç ve mutlulukla geçirmelerini gözetmiştir. Yılda 365 akçe (yaklaşık 659.686.-TL) toplanacak olan bu fonla annesiz ve babasız öğrencilerin durumlarına uygun elbiselerle donatılarak az da olsa yalnızlıklarının ve yoksulluklarının giderilmesini düşünmüştür.

E- Vakfiyede belirtilen hizmetlerle diğer yerlere yapılacak harcamalardan sonra arta kalan vakıf gelirinden taşınmaz vakıf varlığının korunması, bakımı ve restorasyonu için onbin akçelik özel bir fonun kurulması da vakfiyede yer alan önemli düşüncelerden biridir. Bu konuda vakfiyenin beşinci sayfasının 24-25. satırlarında şöyle denilmektedir. "...vech-i meşrûdan bâkâ kalan meblağ-ı mezburdan onbin akçesi derkâse kılınup memhûr olduktan sonra nâzır ma'rifeti ve evlâd-ı utekâ ittifakıyla evlâdın aslah

olup emîn ve müstakîm olanından hıfz oluna. Ta ki evkâf-ı mezkûr eden akarâta hâlel geldükçe termim ve ta'mîrine sarf olunup nukûl-ı mesfîreye kesr geldikte itmam oluna..." Yani "...Açıklanan şekil üzere sözü edilen harcamadan sonra arta kalan fazla meblağdan onbin akçesi bir torbaya konulup mühürlendikten sonra nâzırın görüşü ve azatlıların çocuklarının ittifakıyla, çocukların en iyi, güvenilir ve doğru olanında muhafaza olunsun. ta ki sözü geçen (vakıf) paralara ek-siklik ârız olduğunda tamamlansın..."

Sinan, Vakfiyesinin bu bölümünde ihdâsını öngördüğü onarım fonu için vakıf gelirinin arta kalanından tahsis ettiği onbin akçe yaklaşık 18.080.000.TL.sının bir torbaya konup mühürlendikten sonra azatlıların çocuklarından en iyi, güvenilir ve doğru olanında muhafaza edilmesini ve gerektiğinde taşınılmaz vakıf varlığının bakım ve onarımına harcanmasını istemiştir. Diğer taraftan belirtilen paranın harcamaya sonucu azalması halinde yine vakıf gelirinden belirtilen onbin akçelik rakama iblâğ ettirilmesini şart etmiştir.

Ölmez eserler meydana getiren Koca Sinan dünya hayatının fâniliğini bildiğinden ebedî hayat için hazırlığı ihmal etmemiş ve kendi mezarını ölümünden önce hazırlatmıştır. Her insanın ölümü tadacağı yolundaki ilâhî buyruğu devamlı gözönünde bulundurmuş ve ölümü aklından çıkarmamıştır. Davranışlarını da buna göre yönlendirmiştir. Defnedileceği yeri ölümünden önce kendisi seçmiş ve mezarını hazırlatmıştır. El emeği ve alın teriyle kazanıp bu amaçla vakfettiği câmî, medrese ve mektep yakınında bulunan mütevazî bir türbede defnedilmiştir. Ruhunun şâd olması için vakfettiği mekteplerinde ve kabrinde yine kendisi tarafından vakfedilen vakıf varlığının gelirlerinden harcamaya yapılarak bol miktarda Kur'an-ı Kerim okutulmasını şart etmiştir.

Ruhu müsterih, mekânı cennet olsun.

1 Yevmî bir akçe tayin etti. Mütevellî olan kimse

TARTIŞMA

BAŞKAN- Sayın İbrahim ATEŞ Beyefendiye, güzel tebliğleri için teşekkür ediyoruz.

Sayın misafirlerimiz arasında, bu konuda, tartışmaya katılmak için talep var mı?

Buyurun efendim.

Prof. Dr. Kazım Yaşar KOPRAMAN-İbrahim Bey'in gayet müdekkikhane ve tafsilatıyla vermiş olduğu bu bilgilerden, fevkalade istifade ettim, adeta Vakıfnameyi kendim okumuş gibi oldum. Bu dikkatli çalışmasından dolayı kandisine teşekkür ediyorum.

Bir hususu, -ki biraz sonra ben de değineceğim için- açıklamakta zaruret görüyorum; 1826'da Yeniçeri Ocağı lağvedilirken, askerlerin kütük defterleri de imha edildiği için, yeniçerilere ait, doğum tarihleri, anne ve babaları, kaç yaşında oldukları, nerede, hangi hizmetlerde bulduklarına dair bilgiler, maalesef günümüze kadar intikal etmemiştir. Mimar Sinan hakkında da, bu konuda bilgimiz eksiktir. Onun çocukluk adı, anasının ve babasının adı, doğum tarihi bilinmemektedir. Sinan, tabii bir İslâmî isim olarak görülmektedir; İbn-i Abdülmennan veya Abdurrahman. Bu, ortaçağlar boyunca, Türk devletlerinde bir adet olarak karşımıza çıkmaktadır; Memlûklerde, Eyyubilerde ve gördüğümüz gibi Osmanlılarda da, devşirme usulüyle devlet hizmetine alınanların, umumiyetle, sadece inançları, gönülleri kafaları değil, tabiri caizse, cahiliye devri diyebileceğimiz hayatlarıyla ilgili her türlü hatırasını silmek üzere, onların babalarından dahi bahsedilmemektedir. Buradaki, Abdurrahman adını, ben Sinan'ın babası olarak değil, -Abdülmennan da olabilir Esmâül Hüsna ile anılan diğer isimlerden birisinin kulu olarak da, bu tertip kullanılmış olabilir. Bu hususu tebarüz ettirmek istedim.

Teşekkür ediyorum efendim.

BAŞKAN-Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Ateş.

İbrahim ATEŞ- Efendim, sayın hocamıza, bu güzel notlarından dolayı müteşekkirim. Malumları, Sinan'ın babasının adı, çeşitli kaynaklarda çeşitli şekillerde söylenmiş; buyurdıkları gibi, Abdülmennan ve diğer isimlerle de anılıyor. Ancak, biz, Vakfiyesine bağlı kaldığımız için Vakfiyede de, Abdurrahman geçtiği için öyle zikrettik. Buyurdıkları gibi, Allah Tealanın adlarından biri belirtilerek, onun kulu, Allah'ın falanca kulunun oğlu anlamında zikredilmiştir.

Arz ederim.

BAŞKAN-Teşekkür ederim efendim.